

Pista fölhasználta ezt a pillanatot, és átvette magát a kőkerítésen. Eltűnt!

Aztán elindultunk a hajnali Üllői úton végig, a korai utca népségének a szitkozódásai között: „persze dupla tányér, szalvéta kellett volna az úrfiknak! Nem jó így! No, majd megkapjátok a magatokét!” – így hangzottak a szavak felénk, és kíséroriink fenyegetései: „a Martinovics laktanya udvarán géppuskák fognak ugatni rátok! Már csak addig éltek!”

Mintha a szellemem, ami szintén én vagyok, fölöttem lebegve kísérne, s szemlélné azt a másikat, aki itt megy a sorban, s aki már csak félig-meddig én. Ez az a halál kapuja, amiről az előbb beszéltem. A Gondviselés nem engedi meg a túl nagy fájdalmakat, félelmeket, ájulást bocsát a betegre, s nem hagyja a lelket sem „túlfájni”, valószerűtlen álm-valóságot kényszerít rá, aminek a hatása alatt fáj ugyan a fájás, de távolabbról, és nem annyira érzékel, inkább csak érdeklődéssel – megállapít. Teljesen nyílt ésszel, világos fejjel, tiszta tudattal a biztos halál elé menni nem lehet.

Különös, de úgy éreztem akkor, mintha a belőlem kiszállt lélek óvatosan szálldosná körül a testet, mint a madár, ha gyanakszik, és nem mer leszállni a fészke, amelyről az imént repült föl, mert félt valamitől, megijedt, s most figyeli a fészke sorsát. Úgy éreztem, hogy a lelkem várt ott a levegőben, mintha nem tudta volna, hogy mit tegyen. Úgy következtethetnénk most, hogy a lélek nem akkor hagyja el a földi alakját, amikor azt eléri a halál, hanem – ha a vég váratlanul jön is – pillanatokkal előbb. És sokkal korábban, ha várható. De mindig kiszáll belőle, mintha nem akarná földi befejezéssel megferdíteni magát.

Klasszikusan írta le Tolsztoj a Háború és békében Andrej herceg halálát, s a haldokló végtelen közönyét olyanok felé, akiket szeretett. „Mit hagyok itt, nem is tudom már, messzebb-messzebb visz minden óra...” Ír Ady is erről a „fájdalom-csillapítóról”, erről a közönyös le-

Zsolnay Edwin egyenruhában

begésről az Úrben, ami az átmenet lelki fájdalmát van hivatva csökkenteni.

Nem féltem. A kaszárnya mély kapuboltozata alatt koppanó lépéseink zaja idegenszerűen hatott rám, s az udvar világosságát megpillantva az jutott az eszembe, hogy vajon honnan fognak lőni? Az emeleti ablakokból, vagy az udvar valamelyik sarkából? Szétnéztem: minden ablak katonákkal volt tele, de géppuskát nem láttam sehol.

A hátsó udvar felé vezettek. Úgy látszik, ott szólnak majd meg a fegyverek!?

Megálltunk. Egy tiszt kapaszkodott föl valami összetákolts emelvényre. Látásból ismertem, őrnagyi egyenruhában láttam valahol. Most persze nem volt rajta rangjelzés. Beszélni kezdett: szavai inkább az ablakokban nézegetőknek szóltak, nem annyira felénk:

– A Tanácsköztársaság nem tűri az egyéni bosszút! Nincs erre szüksége! A foglyokat a forradalmi törvényszék várja, előtte felelnek majd tetteikért!

A Lélek visszaszállt a Testbe! Most már fájni kezdett bennem, és erőt vett rajtam a félelem. Hétköznapivá vált a félelem. Félttem, szemben az addigi narkotizáló közönnyel. Mintha a belém visszatérő lélek ezt mondta volna: fárasztott ez a lebegés!... Visszajövök beléd, normalizálom a tudatodat, s talán most már mégis megmaradhatok... benned! Talán megúszod!

És én mégis akkor kezdtem el remegni.

Azután egy homályosan megvilágított terembe kerültem, és leültem valami lócára. Mellettem egy hosszú nyakú akadémikus ült, s egy kis Mária-érmet szorongatott. Megmutatta:

– A menyasszonyomtól kaptam. Talán megment?

– Lehet! – mondtam, és sajnáltam, hogy nekem még egy ilyen kis érmem sincs. S ültem tovább a lócán, s kialakult bennem egy helyzetkép, ami éppen nem volt vigasztaló. Pillanatnyilag ugyan megmenekültem, de mi lesz ezután?

A terem, amibe bezártak bennünket, nagy, hosszú helyiség volt, boltíves. Magasan fekvő, rácsos ablakai egy kis udvarra néztek. Bejáratunk pont szemben volt a kaszárnyaórséggel. Menekülni lehetetlenségnek látszott.

A kritikus helyzetekben rendszerint – inaktív leszek. Amit Pista tett, hogy átvette magát egy kétméteres kerítésen, én nem tudtam megtenni. Valami kettősség él bennem, két én, amelyek közül az

egyik az élet különös helyzeteiben megfigyelővé változik, nézi a másikat, akit sodornak magukkal az események.

Szeretni, haragudni nem tudtam senkire. Ki akarnak minket végezni? Az adott helyzetben alig is lehetett egyebet elképzelni, hiszen a Tanácsköztársaság fönntmaradását veszélyeztettük.

Mégis – a végzet útjai kiszámíthatatlanok. Most, amikor ezeket a sorokat írom, már ötven esztendő telt el a jó Istentől azóta.

A Tanácsköztársaság léte, pillanatnyi fönntmaradása nagyban függött az úgynevezett entente-hatalmaktól, következésképpen ezek képviselői döntő befolyást gyakorolhattak a kormány ténykedéseire. Az olasz misszió ezredese állt az élén annak az akciónak, amely a mi megmentésünket tűzte ki célul, s a Martinovics-laktanya udvarán lejátszott vész-törvényszéki tárgyalás kimenetelét már eleve megszabta a fenti hatalmak nyomása. Az újságok követelték ugyan tettünk megbüntetését, a kormány szempontjait azonban nem zavarta ez a követelés, hiszen kifelé az ő akaratát támasztotta alá, őt igazolta, a közvélemény nyomását mutatta, a proletáriátus kívánságát, amelyet ő magasabb szempontok miatt ezúttal mellőzni kénytelen.

A fogság azonban fogság maradt. Most már a halálfélelemtől valamennyire mentesen, unalmas együttlét, a várakozás, meg a remények színtere, amelyeket a fiatalság színes képzelete varázsolt elénk.

Egy alkalommal látogatóink is érkeztek. Az olasz misszió tisztjei jöttek el, meggyőződni arról, hogy helyzetünk elviselhető-e. Látogatásuk alig volt több egy jelenetnél, amit adott esetben egy színpadon is így kellett volna eljátszani. Úgy emlékszem, négyen voltak. Szép szál, magas férfiak, büszke tartással jöttek, nem, ez rossz kifejezés: érkeztek. Nem katonások, inkább elegánsak voltak. Széles, nagy, csukaszürke köpenyüket vállon átvetve viselték, új csizmáik ragyogtak, s a fejükön viselt magas, csákószerű főveg festőien fejezte be öltözködésüket. Volt valami bennük, valami olyan, ami mindenképpen a régi történelmi RÓMA embereinek a viselkedését tükrözte.

I. világháborús repülőgépek

Sem jobbra, sem balra nem tekintve, szinte észre sem véve a kíséretet, amit a laktanya adott melléjük, egyenesen felénk tartottak, s a fölényes barátság kedves mosolyával integettek nekünk üdvözléssel.

Azután eltávoztak, ismét tudomást sem véve azokról, akik kikísérték őket.

De a fogság azután is csak az maradt volna, ha egy napon el nem suhan az ablakunk előtt – egy repülőgép! Megérezttük, hogy ez a rabságunk végét jelenti. Ekkor már nem az eredeti helyen, hanem egy apácázárda harmadik emeleti termébe voltunk zárva. Az ablak a városra nézett. Az időközben lezajlott eseményekről nem voltunk tájé-

kozva, de egy napon az ór szokatlanul nyájasan fordult felénk: úgy-e én az urakkal jól bántam?

Összenéztünk. Valaminek történnie kellett! És amikor aznap este az a bizonyos gép is elhúzott északkelet felé, már tudtuk, hogy a szabadulás közeleg. Egy repülőgép a város fölött, magában nem mond semmit. Abban az időben azonban nem röpködtek még a városok felett gépek, s ha egy mégis repült, annak oka volt. A többi már megérzés dolga, s hamarosan megtudtuk, hogy azon a gépen a kormány utazott el.

Azután megnyíltak a kapuk, s a szabadulás boldogsága mellett egy fanyar mellékíz is égett a szánkban. Megtanultuk így „angró” – nem becsülni az embereket. Majdnem ugyanaz az útvonal, melyen a terroristák kísérete mellett a vélt halálba masíroztunk, az az útvonal, amelynek a közönsége akkor gyalázó kifejezéseket küldött felénk, s ahol a lehúzott ablakredőnyök a teljes közömbösség és a gyávaság képét mutatták, most föl volt lobogózza, az ablakok nyitva, kíváncsi és mosolygó fejek hajoltak rajtuk ki, s asszonyok, lányok kendőket lobogtattak felénk! Éljeneztek! Nem én voltam az egyedüli, aki a kellő értékére szállította le ezt a „szolidaritást”. Az éljenezés olyan olcsó, gondoltam akkor, s évtizedek múlva újra eszembe jutott, amikor Szerbia ellen vonultak a budai Duna-parton hitleri erők. Aznap volt, amikor a rikkancsok ezt kiabálták: „...gróf Teleky Pál miniszterelnök meghalt!...”, s az emberek ezt suttozták: „öngyilkos lett, tiltakozásul a németek átvonulása ellen!”

A németek autókon vonultak végeláthatatlan sorokban, s Budapest népe nézte őket. Most is éljeneztek. Éljenezték a német katonákat, akik leigázni mentek egy kis népet, akik pusztítani mentek, ölni, de ezek között német emberek is voltak, mint ahogy a katonák között rendszerint vannak emberek is. Érdekes, hogy ezek általában nem jó katonák. Az egyik ilyen ember ki is szólt az autóból az éljenzők felé, mintha csak mondta volna, hogy milyen egyszerű dolog éljenezni: